

”ורם לבבך ושכחת את ה' אלהיך” (דברים ח, יד)

פרשת עקב (שיחה 2) – נכתב ע”י הרב משה צוריאלי, מתוך ספרו ”אוצרות התורה”.
הבהרה: בהסכמת הרב, השיחה נערכה ע”י תלמידו, אך טרם הגיחה]

- כתב ”חובות הלבבות”: ”אמר אחד מהחסידיים לתלמידיו ”אלו לא היו לכם חטאים, הייתי חושש לכם ממה שהוא חמור מן החטאים. אמרו לו, מה הוא החמור מכל החטאים? אמר, הגאווה וזחירות הלב, כמאמר הכתוב, ’תועבת ה’, כל גְבַה לִב” (שער עבודת ה’, פ”ד דרגא ט”)
 - **אדמו”ר רא”י השיל מאפט** (בעל ”אוהב ישראל”) אמר שעדיף לו להקב”ה בן-אדם ירוד, הנכשל לעתים קרובות בחטאים, אבל מצפוונו מייסרו והוא מצטער ומרגיש אשמה, מאשר ”צדיק” שהולך מלובש תפילין כל היום ומדקדק בהידורי מצוות, אבל בפנים לבו הוא מתגאה על הבריות וחושב את כולם לבזויים ושפלים.
 - מעשה פלא נרשם בסוף הקדמת **הסמ”ג** לספרו על מצוות ל”ת. ”וגם בענין לאוין בא אלי בחלום מראה בזה הלשון: הנה שכחתי את העיקר (!) ”השמר לך פן תשכח את ה' אלהיך”, כי לא היה בדעתי לחפור במנין הלאוין, וגם רבנו משה (הרמב”ם) לא הזכירו במנין. ואתבונן אליו בבוקר, והנה יסוד גדול הוא ביראת ה'. וה' אלהים יודע כי לפי דעתי איני משקר בענין המראות”.
- וכתב ברשימת המצוות (שם, סוף מצוה ס”ד): ”עיינתי בספר סוטה (ה). וגרסינן שם אזהרה לגסי הרוח מניין, מהכא ורם לבבך ושכחת את ה' אלהיך (דברים ח, יד), וכתב השמר לך פן תשכח את ה”.
- עכ”ל. הרי שהמתגאה בלבו שוכח על ידי זה את ה', ועובר על לאו.

ובכן, גסות רוח היא חמורה ביותר.

אמרו שָׁם (סוטה, ד:): שהוא כעובד ע”ז. יתרה מזה, הוא ככופר בעיקר. יתרה מכך, כאילו הוא בא על כל העריות. וכבר מהר”ל (”נתיבות עולם”, ענה פ”ד) ביאר פשר של המשמעויות השונות הללו. תמצית הדברים היא שהאדם המשים את עצמו במרכז העניינים, והוא מגדיל ומפאר שבחי עצמו, הרי בכך הוא מעלים-עין מכך שהכבוד והשבח, ראויים באמת אך ורק להקב”ה. והיינו משום, מה שביאר לנו ”מסילת ישרים” (פרק כב) שְׁקַל מעלה ומעלה הנמצאת בנו, רק קבלנו במתנה מידי הקב”ה. כמו שלא סדרנו לעצמנו את יופי עינינו, או גידול זָקָן רחב ומהודר, אלא מידי ה' הוא – כך כל שכלנו וכשרונותינו (חוץ מבחירתנו החפשית) קבלנו מידי ה' כמתנה. ”כי כל מעשינו, פעלת לנו” (ישעיה כו, גב).

לכן המייחס לעצמו את ההצלחות ואת ההישגים, אין זאת אלא כפירה סמויה בתפקידו של הקב”ה, והרי איש זה בנה בְּמָה לעצמו. [כלומר עשה מעצמו אֵל, ומקריב לעצמו קרבנות – היינו מה שמייחס לעצמו כשרונותיו]

אבל יש לשאול, למה באמת הרמב”ם לא מנה מצוה זו (האיסור להתנאות) בין המצוות? התשובה לכך למדנו מהגר”א (בפירושו לאסתר, פרק י) שהמידות הנפשיות הנן אבני-יסוד לכל המצוות, וטרומיות לכל המצוות. מבלי שהאדם יתקן את הבסיסים הנפשיים, אין לו סיכוי רב שיצליח במצוות. ולכן ”דרך ארץ קדמה לתורה” (ויק”ר ט/ג).

בלי שהאדם יכשיר את לבבו, פשיטא שייכשל בעבירות. לכן נהג ”חתם סופר” לתת בישיבתו שיעור-יומי למשך שליש שעה ב”חובות הלבבות” עוד לפני השיעור בגמרא, כל יום ויום (”יחוט המשולש החדש”, דף פט). כי מצוה זו של ביטול האנוכיות היא כללית וקודמת אפילו ללימוד התורה. ועוד, זה כדברי הרמב”ם (שורש ד' שלפני ”ספר המצוות”) שאין למנות את המצוות הכוללניות בין רשימת התרי”ג. ובכן, לא שזוהי מצוה דאורייתא, אלא שהיא מעל ומעבר לכל המצוות והיא נחשבת ליותר נכבדת מכל מצוה דאורייתא!

והנה אנו בני הישיבה כל עסקנו הוא להתקדם ולהצליח בלימוד התורה הקדושה. אבל אין לנו כל כך הסיכוי לכך אם לא ביערנו מלבנו את הקוצים, את שחיתות גסות-הרוח.

1. הנה בעירובין (נד.) אמרו חז"ל: "אם מְשִׁים אדם עצמו כְּמַדְבָּר שהכל דשים בו, תלמודו מתקיים...תורה ניתנה לו במתנה". ועוד שם (בדף נה.) "לא בשמים היא, לא תמצא תורה במי שמגביה עצמו עליה כשמים... לא תמצא בגסי הרוח". (ע"ע על כך בנדרים נה.)

2. ומעשה מפליא נמצא בירושלמי (יבמות י"ב הלכה ו'). בני סימוניא בקשו מרבי שישלח אליהם בן אדם שיהיה להם דרשן, דיין, חזן ומלמד תינוקות מקרא ומשנה. שלח להם את לוי בן סיסי. כיון שהגיע אליהם, עשו לו בימה גדולה והושיבוהו עליה. שאלו אותו שאלות בהלכה, ולא הגיב (כי לא ידע לענות). שאלו אותו באגדה, ושוב לא ידע לענות. שאלו אותו במקרא, ולא ידע לענות. באו לפני רבי והתלוננו. התנצל רבי "בחייכם, אדם שהוא בדרגה כמוני שלחתי אליכם!" שלח רבי ללוי שיבוא אליו. כאשר חזר אתו על השאלות ששאלו אותו, בפעם הזאת ידע לוי כיצד לענות (כמפורט שם בסוגיא). תמה רבי, אם כן למה לא ענית אז כאשר שאלו אותך? ענה, עשו לי בימה גדולה והושיבו אותי עליה, וטפחה רוחי עלי. "אם נבלת, בהתנשא, ואם זמות, יד לפה" (משלי לזב).

3. ועוד מבואר בעירובין (יג:) "כל המגביה עצמו, הקב"ה משפילו".

4. חז"ל שָׁנְאוּ כל כך את הגאווה, שהישוו אותה לנְבִלָה מְסֻרָחֶת: "כל המגביה עצמו על דברי תורה, דומה לנבלה מושלכת בדרך, כל עובר ושב מניח ידו על חוטמו ומתרחק ממנה" (אבות דר' נתן, יא). כמפורש במסכת דרך ארץ רבה (יא) [תיאור הגאווות] – "סנטרו לצדדין וכובעו לאחוריו (=כדי שישמרו לב לבלורית היפה שלו, ויושב כאשר) ירכותיו על חבריו (דרך שחץ), ורצועות תפילין בידו ומחזירן (כדי להפגין לכל כוון) כשהוא מהלך בשוק (כדי שעוברי אורח ישימו לב שהוא לבוש בתפילין) – הרי זה מגסי הרוח".

ומפורש בסיפורי אליהו הנביא שהיה הולך בדרך עם אחד מהחכמים, ועברו ליד נבלת-חמור מסרחת המונחת ברחוב, ולהקות זבובים נהנים מהסרחון המבאיש (יש לדעת שבאותם הדורות היינו תחת שלטון נכרי, ולא הקפידו על התברואה הציבורית. אבל בשלטון ישראל היו מטאטאים שוקי ירושלים יום יום - פסחים ז. - אבל לא כן היה תחת שלטון הנכרים) אותו חכם צבט נחירי-חוטמו באצבעותיו לבל יריח את הצחנה, אבל אליהו לא עשה שום תנועה. אחרי דקות ספורות ראו איזה "תלמיד חכם" עובר, שערותיו מרוחות בשמים-ריחניים, כולו מצוחצח למשעי, תיכף ומיד אליהו סתם חוטמו, עָת שהחכם שליוה אותו לא עשה שום תנועה. הקשה החכם לאליהו על זרות מעשיו. ענה לו אליהו, לא כן, אלא **אתה המוזר** במעשיך. נְבִלָה מסרחת אינה מעוררת גועל, כי כך הוא טבע הדברים של התפרקות גופת-החמור כאשר נסתיים תפקיד חייו, ואין ממה להרתע. אבל ת"ח שהתקלקל והוא מלא שחץ, מזה צריכים באמת להתרחק. "הרחק משכן רע". (ע"ע זהר ג/קפו. שהחטאים גורמים לאדם ריח רע רוחני, היכר לבעלי חוש.)

חטא זה של גסות רוח גורם לנו כמה וכמה קלקולים:

א. כל **המריבות והמחלוקות** שיש היום בישראל נובעות מן גסות רוחם של המתקוטטים. בלשון חז"ל: "משרבו זחוחי הדעת, רבו מחלוקת בישראל" (סוטה מז:).

ב. כך גסות הרוח מביאה האדם לידי **כעס**, כאשר הוא רואה שאחרים אינם ממלאים את רצונו, בהיותו חושב "מגיע לי".

ג. כך היא מביאה לידי **שנאת חנם**, כאשר בני אדם מגזימים ורואים בכל התבטאות קרירה של הזולת, כאילו פגעו בכבודם.

ד. כך היא מביאה לידי **לשון הרע** בכיתתיות שבזמננו, כאשר כל צד הוא עוור מלראות מומי עצמו, ובודק בזעם ובזכוכית מגדלת חסרונותיהם של הזולת.

ואפשר להוכיח בפרוטרוט איך כל שפלותינו והדרדרותינו יש לזקוף על חשבון של גסות רוחנו.

התרופה לכך היא משולשת.

א. ראשית, על האדם לשנן לעצמו ולהיזכר היטב בחסרונותיו (והרי הם הרבה). והרי אין לך יום שאין אנו חוטאים באיזה חטא, קל או חמור. ואין לך יום שאין אנו טועים בשכלנו (כמבואר בגיטין מג. "והמכשלה הזאת תחת ידיך", אלו דברי תורה שאין אדם עומד עליהם אלא אם כן נכשל בהם). ויש הרבה אנשים שאמנם עונים על כל שאלה ששואלים מהם, אבל כאשר מעיינים ומדייקים רואים שהתשובה שנתנו סוטה מן האמת הצרופה, לוקה באי-דיוקים וסילופים, ואף מסתירה את בורותו של המשיב.

ב. תיקון שני, הוא ע"י שהאדם לומד תורה באהבה ובחשק. קדושת התורה מסלקת כל מסטין (כמפורש בסוטה כא. "מגנא ומצלאי").

ג. תיקון שלישי, שיבהיר האדם לעצמו כיצד כל הצלחותיו הם רק פרי ותוצאה של סייעתא דשמיא. אמנם החקלאי שש וצוהל על רוב יבול שדהו, ורוצה שיטפחו לו על שכמו. אבל חוץ ממלאכת ההזרעה שעשה, כמה תלוי בגשמי שמים, כמה תלוי בקרני השמש, כמה תלוי במחצבים שבאדמה, כמה תלוי באי-בואם של המכרסמים המזיקים. כמה תלוי בתנאים הכלכליים שבשוק וכמה תלוי בחוסר שביעות מצד ציבור פועליו וכו'. בסופו של דבר, האדם השקיע פחות מאחוז אחד של עמל, ולמעלה מ-99% באו מצד הקב"ה. וכך הוא בכל דבר ודבר, אם בהולדת ילדים ועד למפעלים הציבוריים, כמה זעיר הוא חלקנו! ובכן, "השפֵּלְתִי זו היא הגְּבַהְתִּי, הגבַהְתִּי היא השפַּלְתִּי" (שמו"ר מ"ה).

אם נתמיד במחשבה זו, ונשנן אותה עד שנשתכנע בה (כי הדיבור החיצוני אינו מעיד כלל שהאדם משוכנע כך בפנימיותו) יש אולי סיכוי שנקיים מצוה רבתא זאת.

אַחֻזֹת למידת הגאווה, היא מידת הכעס.

אנו מוצאים ברמב"ם (הלי' דעות א) מִצְנָה "להידמות להקב"ה שכתוב והלכת בדרכיו". הרמב"ם מפרט בפנינו שבכל ענין וענין עלינו לנהוג "בדרכים הבינוניים" ולא להיות קיצוני. החכם מכל אדם אמר ברוח קדשו: "אל תהי צדיק הרבה... אל תרשע הרבה" (קהלת ז, טז-יז). מובן מאליו שדרך התורה היא היא הדרך האמצעית, ממנה אין לסטות לימין או לשמאל, לא להוסיף ולא לגרוע. (ע"ע מורה נבוכים ב/לט וגליון מהר"ץ חיות על ב"מ נט:). אבל, בשני דברים בלבד מצאנו שהתורה ציוותה על הקיצוניות: מניעת הגאווה ומניעת מדת הכעס. (הלי' דעות ב/ג).

על מידת הגאווה

והדבר צריך ביאור מה נשתנו שְׁנֵי אלו דוקא? [הגאווה והכעס] אמנם בגמרא יש מחלוקת אמוראים. רב מתיר לת"ח שמינית שבשמינית של גאווה, אבל רב נחמן אוסר "לא מינָה ולא מקצתה". גדולי ישראל טרחו בכל הדורות להבין, למה הרמב"ם פוסק כרב נחמן.

(1) הרב קאפח מחדֵש כי זה מפני הכרעת דברי התנאים עצמם (לפי הסוגיא המקבילה בירושלמי מגילה א/ט מסרו לנו שזוהי דרשה של התנאים) בדרוש על האותיות: "צ' כפופה, צ' פשוטה, צדיק כפוף צדיק פשוט. שאלו שם: היינו נאמן כפוף, היינו נאמן פשוט. (שהזכירו מקודם באות נ'?) אלא הוסיף לך הכתוב כפיפה על כפיפתו, מכאן שניתנה התורה במנוד ראש" (שבת קד.) ופירש שם רש"י: "אדם כשר צריך להיות כפוף ועניו, וסופו להיות פשוט וזקוף לעוה"ב... במנוד ראש: ברתת ועונה יתרה!" עכ"ל. הרי מכאן הוכחה מדברי התנאים לדברי ר' נחמן.

מבחינת "והלכת בדרכיו" של הקב"ה צודק הרמב"ם בניסוח דבריו (בהל' דעות פ"א) לנקוט במדה האמצעית גם בזו (והרי הקב"ה לכשלעצמו: "ה' מלך גאות לְבָשׁ", גאות היא רק מבחינת מלבוש חיצוני בלבד, אבל הוא עצמו במדה הבינונית). אבל מבחינת האדם לפי ציווי התורה, "תועבת ה' כל גבה לב" (משלי טו, ה), "כל" מלמדת על כל שיעור שהוא, וקבע שיש להיות בכך קיצוני. ובכך צודק הרמב"ם בניסוחו בהל' דעות פ"ב בו שינה ממה שכתב בפ"א.

(2) ונראה לי שישנה עוד סיבה להקצנה זו.

הבאנו בתחילת דברינו שבסוף הקדמת ספר סמ"ג, מבעלי ה"תוספות" (חלק ל"ח) מביא: "בא אֱלֹהֵי בחלום ענין מרָאָה, בְּזָה הלשון: הנה שִׁכַחְתָּ אֶת הַעֵיקָר! "השמר לך פן תשכח את ה' אלהיך" (דברים ח, יא) כי לא היה בדעתי לחברו במנין הלאוין, וגם רבנו משה (=הרמב"ם) לא הזכירו במנין (המצוות). ואתבונן אליו בבוקר והנה יסוד גדול הוא ביראת השם... וה' אלהים יודע כי לפי דעתי איני משקר בענין המראות". (ועיי"ש דבריו בסוף מצוה סד).

אנו מעיינים בביטוי של המגיד בחלום מן השמים הזה: "שכחת את העיקר!". ולמה זה עיקר? כי כתוב "ורם לבבך ושכחת את ה' אלהיך" (דברים ח/יד) כלומר גאותו של האדם משכנעת אותו שהוא עצמו הוא עיקר מציאותו, וממילא אין לו מקום בטפח המצומצם של כיס-מוחו בכדי לתפוש שהעיקר באמת הוא אך ורק הקב"ה. והתוצאה: "פן תשכח את ה' אלהיך לבלתי שמור מצוותיו ומשפטיו וחוקותיו" (ח, יא). בגלל חולשתו של האדם, שהוא כל כך קרוב להנזק, ודאי עליו להחמיר באיסור גאווה: "לא מינה ולא מקצתה".

ובספר "סדר משנה" (של ר"ז בוסקוביץ, בנו של "מחצית השקל" לשוי"ע או"ח) כתב שדברי הרמב"ם בפ"א הם מדאורייתא (=דרך חכמה) ודברי הרמב"ם בפ"ב הם התוספת מדרבנן. (=דרך חסידות, כי האדם קרוב לנזק).

על מידת הנכעס

גם המידה השניה שהרמב"ם הורה לנו להחמיר בביעורה (כעס) מבוססת על ההסבר הנ"ל. "המקֶרֶע בגדיו בחמתו, והמשַׁבֵּר כליו בחמתו, והמפזר מעותיו בחמתו, יהא בעיניך כעובד ע"ז... מאי קְרָאָה? "לא יהיה בך אֵל זָר" (תהלים פא, ה) איזהו אֵל זָר שיש בגופו של אדם? הוי אומר זה יצר הרע" (שבת קה:). ועל זה כתב "מסילת ישרים" (פרק יא) – "כל הכועס, כאילו כופר בעיקר, והוא הנכעס על כל דבר שיעשו נגד רצונו ומתמלא חמה עד שכבר לבו בל עמו ועצתו נבערה. והנה איש כזה כדאי להחריב עולם מלא אם יהיה יכולת בידו, כי אין השכל שולט בו כלל והוא סר טעם ממש ככל החיות הטורפות... והוא קל ודאי לעבור כל מיני עבירות שבעולם".

ע"י היסוד הנ"ל נוכל ליישב קושית רמב"ן על הרמב"ם.

כמה גדולי עולם טרחו להסביר מה היה חטאו של משה רבנו במי מריבה, ולמה נקנס לא להכנס לא"י. הרמב"ם ב"שמונה פרקים" (פ"ד) מחדש שחטא בכעס (וממילא בחילול השם). רמב"ן (על במדבר כ) חולק עליו בכל החריפות, ובין היתר כותב: "ואמר ייען לא האמנתם ביי" (פסוק יב) ואין העונש בעבור שכעס". ובאמת יש להתפלא על הרמב"ן, הרי חז"ל עצמם מפרשים שחטא משה בכעס. (ספרי, תחילת "מטות"). אלא שהרמב"ן דרכו לבאר הפסוקים לפי פשוטם, ולא לפי מדרשי חז"ל.

אבל כאשר אנו נפנה להבין איפה גנוזה בתורה ("יען לא האמנתם ביי") פרשנותו של רמב"ם, נמצאנו מבואר (עיי"פ שבת קה: הני"ל) שהכועס הוא כאילו עע"ז. ויפה פירש בעל "תניא" (דף קלח) "והטעם מובן ליודעי בינה, לפי שבעת כעסו נסתלקה ממנו האמונה, כי אילו היה מאמין שמאת ה' היתה זאת לו, לא היה בכעס כלל, ואף שבן-אדם שהוא בעל בחירה מקללו או מכהו או מזיק ממונו, ומתחייב בדיני אדם ובדיני שמים על רוע בחירתו, אעפ"כ על הניזק כבר נגזר מן השמים, והרבה שלוחים למקום..."

ואנו כבר מכירים מושג של: "פליגין דיבורא". מגלגלים חובה ע"י חייב, והוא ייענש. אבל הרעה היתה צריכה לבוא בלאו הכי, וכבר נגזרה בראש השנה דאשתקד. עיין היטב ב"חובות הלבבות" (שער בטחון, פ"ד) אומרים "תודה" לאיש המיטיב כמו אמירת הודיה למלצר. אבל עצם הסעודה קבלנו מבעל הבית, הקב"ה. וכן לענין הרע והעונשין, העונש היה בא בין כה, אלא האדם הרע שימש כשליח, ואין טעם לכעוס על המריע לו. ופשיטא, הכעס של המצטער מגלה על חוסר אמונתו בה'. וזה לשון "חובות הלבבות" (שם פ"ג) "ולכן טרדת הנפש בהקדמת מה שאיחרו ה', ובאיחור מה שהקדים... פרט להשתדלות לעמוד בחובות משמעת ה' וקיום התורה (שיה כן נמצא בתחום שליטתנו!), אינו אלא חוסר הכרה באמתת ידיעת ה', אי ידיעת טוב השגחת ה' עלינו".

ע"ז נצדק קודש במה שהרמב"ם מפרש פסוק זה עצמו של "לא האמנתם" (פסוק יב) קְשִׁים-נרדף לכעס. וכמוכן, כעסו של משה ניכר בהכאת הסלע פעמיים ולא פעם א' בלבד, (מהר"ל, "גבורות ה'", סוף פ"ז) דבר שבעניי רוב הבריות לא היה נחשב לכעס כלל, אלא סתם התרגשות. אלא "וסביבו נשערה מאד", ה' מדקדק עם חסידיו כחוט השערה.

בזה מובן מדוע הרמב"ם מסכם לקראת סוף ה' תשובה (כי מן פרקים ח' ואילך שם מדברים על עוה"ב, שכר מצוה, ומדת אהבת השם, ולא על תשובה כשלעצמה) – "אל תאמר שאין תשובה אלא מעבירות שיש בהן מעשה כגון זנות וגזל וגניבה. אלא כשם שצריך האדם לשוב מאלו, כך הוא צריך לחפש בדעות (=מדות) רעות שיש לו ולשוב מן הכעס ומן האיבה ומן הקנאה ומן ההיתול ומרדיפת הממון והכבוד ומרדיפת המאכלות וכיו"ב, מן הכל צריך לחזור בתשובה. ואלו העונות קשים מאותן שיש בהם מעשה, שבזמן שאדם נשקע באלו קשה הוא לפרוש מהם". (ה' תשובה ז/ג).

מאיזה טעם פתח הרמב"ם רשימתו זאת בעון הכעס? ולמה לא צירף כאן עון הגאווה? אלא שזהו העון המירבי (כמפורש באריז"ל ב"שער רוח הקודש", דף לד, שהכועס מוחק במו ידיו כל הזכויות שהצטברו לו והוא נשאר כתינוק שנולד, והדבר מזעזע ואיום ונורא. וזה הנרמז בנדרים (כב): "בידוע שעונותיו מרובין מזכויותיו" – כי כבר נמחקו זכויותיו!) והוא אח-תאום לעון הגאווה, הגורם לו. ולכן אין טעם לפרט אותו ברשימה.

אדמו"ר ר' צדוק ("ליקוטי מאמרים", דף 164) כותב שה' נטע בנו מדת הכעס כדי שנשתמש בה בביעור עמלק - כמעשהו של שמאל הנביא באגג. (פסקתא דרב כהנא ג, פסקאות פד-צא). "כח הכעס ורציחה, תכלית הטוב שבו שלכך נברא הוא - כדי למחות את זרע עמלק. ואח"כ יתבטל כח זה לגמרי". למדנו מכאן שמצוות מחיית עמלק תושלם לעתיד לבוא. ("מחשבות חרוץ", קטע יג עמ' 104-105)

אילו ידע האדם כמה הוא מלא עונות ופשעים גם מהעבר הרחוק וגם מהעבר הלא כל כך רחוק, לא היה כועס על אחרים הנוגדים את רצונו, ולא היה מתנשא ומתגאה על אחרים. טוב לנו שנתחיל בביעור הנגעים השורשיים הללו. אם נעשה כעת התחלה טובה (בהכרה שכלית וברצון עז) אפשר לנו לקוות שנגיע להשיג גם שאר תיקוני הנפש, כראוי וכיאות.

הערה. הרב זאב בוסקוביץ (בן-דורו של "נודע ביהודה", ובנו של "מחצית השקל" לשו"ע) כתב בספרו "סדר משנה" שעל הרמב"ם (ה' דעות, א/ד) מדוע כאן כתב בשבח ה"דרך האמצעית": "לא יכעוס אלא על דבר גדול שראוי לכעוס עליו כדי שלא יעשו כיוצא בו פעם אחרת", ובפ"ב ה"ג כתב: "שלא יכעוס אפילו על דבר שראוי לכעוס עליו". ועונה שבתחילה מדבר על דין התורה, ואח"כ מביא את הסייג מדרבנן. כי חז"ל הוסיפו לאסור שלא יכעוס אדם אפילו על דבר שראוי לכעוס עליו, סייג שמא יכעוס פעם גם על דבר שאין לכעוס עליו כלל.

ובזה מיושב מאד מדוע **בפסחים** (סו:) רק אמרו שהכעס מביא לשכחת התורה, **ובנדרים** (כב:) אמרו "מוסיף טפשות", – אבל **בשבת** (קה:) אמרו בקיצוניות שהוא כאילו עובד ע"ז!
ולמה לא אמרו שם "ופליגא" על אותם אמוראים שבמסכתות פסחים ונדרים שלא כל כך הקצינו?
אלא, שבסוגיות **בפסחים ונדרים** מדובר כשכועס על דבר הראוי לכעוס עליו, שאעפ"כ הדבר מיסב נזק לזה שכועס, שמתוך התרגשותו הוא מקלקל נפשו ושכלו וישכח לימודו (ואפילו אם כעס בדבר שראוי לכעוס עליו) כמעשה משה רבנו בבנות מדין. (וכמאמר חז"ל בספרי שם: "בא לכלל כעס, בא לכלל טעות").
אבל **במסכת שבת** (קה:) מדובר על כעס שלא במקום הצורך, ולכן הוא כעובד ע"ז.
ובזה מיושב מאד מדוע הרמב"ם שינה בין פ"א לפ"ב, כי בתחילה דיבר על "דרך חכמה" של תורה, ואח"כ על התוספת מדרבנן.

ומה שעלינו ללמוד לענייננו הוא:
שהכעס (אפילו אם הוא לשם-שמים) גורם לאדם לשכוח את תורתו, וזהו נזק הנורא ביותר בשבילנו, אשר בלי תורתנו אנו אבודים לגמרי. כל שכן, שהכועס שלא לצורך, הרי הוא כעובד ע"ז ממש.